

Současná česká sociologie: Teorie a výzkum

Masarykova česká sociologická společnost a Západočeská univerzita v Plzni, katedra sociologie
19. – 20. ledna 2012, Plzeň

Sociální kapitál a dosahování profesního statusu

(vybrané hypotézy na pozadí předběžných zjištění)

Jiří Šafr

FHS UK, Pracoviště historické sociologie

Obsah

- Sociální kapitál (SK) = zakořeněné zdroje v síti
- Vztah k sociální mobilitě (postavení na trhu práce)
- Metodologická poznámka: měření rozsahu sítě a aproximace socioekonomického statusu
- Metody hledání práce
- „Síla“ slabých vazeb v českém prostředí
- Vliv SK na socioekonomický status a mobilitu
- „Dědičnost“ SK

Sociální sítě a dosahování profesního statusu

- Existují 3 hlediska - sociologické tradice:
 1. **Síla slabých vazeb** (M. Granovetter)
 2. **Obecné zvýhodnění** (sociální kapitál)
(N. Lin)
 3. **Mezigenerační dědičnost SK** a
reprodukce postavení „exkluze inkluzí“
(P. Bourdieu)

Otázky

1. Mají sítě (sociální kapitál) vliv na SES v českém prostředí?

2. Síla slabých vazeb?

Nový pohled:

3. Vliv sociálního kapitálu rodiny původu vs. vlastní „vybudovaný“ SK
aneb Jsou sítě mezigeneračně „dědičné“?

Výzkum *Sítě a mobilita* 2011

- omnibusová část v rámci NS CVVM 2011/11 (kvótní výběr); celkem N = 1050 (věk 15+)
- První zaměstnání N = 850 (podsubor 18-89 let)
- Současné zaměstnání N = 887
- 11 % dosud nikdy nepracovalo
- Použití kontaktu k získání práce (sítě):
 - První zaměstnání N = 428 (55 %)
 - Současné zaměstnání N = 450 (52 %)

Sociální kapitál

(strukturní složka → sociální sítě)

- **Sociální kapitál** = zakořeněné zdroje v (ego)síti jedince (atribuční pohled vs. topologický)
- Vliv na instrumentální jednání (hledání/získávání práce) při něm se uplatňují dva typy SK (dle N. Lina):
- **Mobilizovaný SK** (Mobilized SC) zdroje spjaté s aktivovaným kontaktem (contact recourses)
→ Jmenný generátor pro kontakt zprostředkující hledání práce
- **Dostupný SK** (Accessed SC) potenciální zdroje, které lze využít (network resources)
→ Poziční generátor (mapování „hypotetické“ ego-sítě)

Metodologická vsuvka

**Měření socioekonomického
statusu a sociálních sítí**

Dostupný sociální kapitál

Poziční generátor PG-c: Respondent (současnost)

P.1 „Předložím Vám dva seznamy profesí a povolání. Řekněte mi prosím kolik z těchto zaměstnání byste našel mezi Vašimi přáteli, kamarády či známými, s nimiž se znáte alespoň 5 let (tj. někoho, s kým si např. tykáte)? U každé profese započítejte pouze jednoho takového člověka, pokud jich znáte více.

Dělnické profese – modré límečky (nízký SES) HI. třídy ISCO 5-9

- 01 Automechanik
- 02 Truhlář
- 03 Traktorista, ošetřovatel zvířat
- 04 Nekvalifikovaný stavební dělník, údržba silnic
- 05 Pomocný pracovník ve výrobě (obsluha strojů, manipulační dělník)
- 06 Kvalifikovaný dělník ve výrobě
- 07 Skladník (příjem a výdej zboží)
- 08 Uklízečka
- 09 Metař, popelář, čištění ulic, parků
- 10 Pracovník ostrahy v supermarketu apod.
- 11 Sanitář, ošetřovatel
- 12 Prodavačka, pokladní v supermarketu
- 13 Řidič náklad. auta, závozník
- 14 Poštovní doručovatelka
- 15 Číšník, servírka
- 18 Údržbář, pokojská
- 16 Pomocná síla v kuchyni
- 17 Kadeřnice, kosmetička

Odborné profese – bílé límečky (vysoký SES) HI. třídy ISCO 1-3

- 01 Právník, advokát
- 02 Lékař
- 03 Programátor, IT konzultant–specialista
- 04 Ředitel / náměstek velkého podniku
- 05 Učitel ZŠ nebo SŠ
- 06 Majitel / vedoucí obchodu
- 07 Zdravotní sestra
- 08 Referent na úřadě (např. stavební úřad, majetková správa)
- 09 Novinář, šéfredaktor, tiskový mluvčí
- 10 Manažer provozu, zákaznického servisu / Account manager
- 11 Vysokoškolský profesor, asistent/ vědec
- 12 Inženýr agronom
- 13 Projektant / konstruktér / architekt / elektroinženýr
- 14 Majitel firmy, jednatel společnosti
- 15 Starosta obce/ vyšší státní úředník
- 16 HR specialista, personalista
- 17 Finanční konzultant, úvěrový specialista
- 18 Farmaceut / medicínský reprezentant

Poziční generátor PG-c: Rodiče (respondent do 18 let)

„Zkuste si prosím vzpomenout, zda mezi přátele, kamarády či „dobré známé“ Vašich rodičů patřili v době, kdy jste dospíval (do 18 let), lidé, kteří pracovali v některé z následujících profesí. Kolik takových přátel rodiče měli?

U každé profese započítejte pouze jednoho takového člověka.

Odborné profese – bílé límečky (vysoký SES + síť s vysokým rozpětím a velikostí + schopnost najímat pracovníky) Hl. třídy ISCO 1-3

01 Právník, advokát	13 Vedoucí provozu/ manažer
zákaznického servisu
02 Lékař	14 Obchodní zástupce nebo finanční
poradce
03 Ředitel nebo náměstek podniku	15 Pojišťovací agent, realitní makléř
04 Majitel/ka nebo vedoucí obchodu	16 Psycholog, personalita
05 Policista (dříve příslušník VB)	17 Starosta / vyšší státní úředník (dříve
např. předseda KNV, ONV)
06 Mistr v továrně nebo na stavbě	18 Referent na úřadě
07 Vrchní zdravotní sestra	19 Agronom nebo předseda JZD,
soukromý zemědělec
08 Ředitel/ zástupce ředitele základní či
střední školy	20 Režisér, scénárista, dramaturg
09 IT specialista, programátor	21 Novinář, šéfredaktor, tiskový mluvčí
10 Stavbyvedoucí/ projektant / architekt	22 Trenér, funkcionář sportovního klubu
11 Majitel firmy, jednatel společnosti	23 Hostinský / vedoucí restaurace či
hotelu
12 Ekonom, analytik	24 Inženýr – technik (elektro, chemie,
strojní atd.)

Poziční generátor (PG-c)

Dostupný SK („zasítování“) → velikost sítě

- Metodologická studie k ověření reliability PG-c pomocí paralelní formy měření (soubor studentů N=48; prům. věk 30 let; 83% žen):

1. Klasická položková verze PG - baterie otázek (PG-b)

s rozlišením síly vazeb (rodina/ kamarádi/ známí; u rodičů kamarádi/znamí) → sumační index pro kamarádi/ známí
CA pro PG-b: Respondent: Dělnické 0,81 a Odborné 0,85; Rodiče 0,8

2. Nová úsporná verze PG v jedné otázce (PG-c)

1. Respondent (min. 5 let známost) ve dvou dimenzích (18 povolání s nízkým / vysokým SES): **Dělnické+RTN** (ISCO tř. 5-8) a **Odborné profese** (ISCO tř. 1-3)
2. **Rodiče, respondent ve věku do 18 let** (ISCO tř. 1-3) (24 povolání)

- Test reliability (časový odstup cca 1 hod)
korelace PG-c a PG-b:

- **Respondent** - současnost:

PG-b vs. PG-c

Dělnické profese $r = 0,72$

průměr (SD): 7,3 (3,3) vs. 5,4 (3,6)

Odborné profese $r = 0,79$

průměr (SD): 8,4 (4,9) vs. 7,2 (4,2)

- **Rodiče** - profese s vysokým SK (v minulosti) $r = 0,93$

průměr (SD): 6,3 (5,0) vs. 5,0 (4,2)

PG-c dává nepatrně nižší odhad velikosti sítě (cca 5-10 %) 10

Mobilizovaný sociální kapitál

SES kontaktní osoby zprostředkující 1. zaměstnání

„Řekněte mi prosím ještě, jak jste se o tomto Vašem prvním zaměstnání dozvěděl?

Od rodičů nebo sourozenců,	1
od jiných příbuzných,	2
od kamarádů nebo známých Vašich rodičů nebo příbuzných,	3
od blízkého přítele,	4
od známého,	5
z úřadu práce,	6
z personální agentury,	7
z inzerátu, vývěsky nebo na internetu,	8
ve škole, od učitele,	9
zaměstnavatel Vám nabídl práci,	10
prostě jste tam zavolał či zašel a zeptal jste se, zda mají práci,	11
nikdy jste nebyl zaměstnán,	12
nějak jinak. Jak?“ VYPIŠTE	13
NEVÍ, NEPAMATUJE SI	99

FILTR: POUZE PRO DOTÁZANÉ, KTEŘÍ V OTÁZCE P.5 UVEDLI KÓDY 1 – 5
POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU LIST PROFESÍ

„Do jaké profesní kategorie byste tehdy zařadil osobu, od níž jste se o svém prvním zaměstnání dozvěděl?

ŽÁDNÉ Z TĚCHTO POVOLÁNÍ = 98

NEVÍ = 99

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

Socioekonomický status (aproximace)

ISEI-x z 16 profesních kategorií (hl. tř. ISCO-88 + OSVČ)

1.	Vys. odborník (2)	69,0
2.	OSVČ: Odborné práce	62,6
3.	Řídící prac./zaměstnavatel (1)	58,8
4.	OSVČ: Obchod	52,9
5.	Stř. odborník (3)	50,4
6.	Administrativa, niž. úředn. (4)	47,5
7.	Prac. bezpečnost. org. (5)	46,7
8.	OSVČ: Ostatní	42,4
9.	Provozní prac.- služby/obchod (5)	39,4
10.	Mistr, vedoucí provozu (7)	35,6
11.	OSVČ: Služby/řemesla (živnostník)	34,0
12.	Kvalifik. dělník (7)	32,2
13.	OSVČ: zemědělství (farmář)	31,1
14.	Polokval. prac./dělník (8)	30,8
15.	Nekval. prac./dělník (9)	22,6
16.	Zemědělský prac./dělník (6)	20,6

Korelace ISEI (60 zaměst. kateg.) a ISEI-x **r= 0,88**

(ISEI-88; data TSSM 2009)

**Metody nacházení (hledání) práce
a
„Síla slabých vazeb“**

Metody hledání práce: 1. a souč. zaměstnání

	1. zaměstnání		Současné zam.	
	%	Platné %	%	Platné %
1 od rodičů nebo sourozenců	13,9	17,4	3,1	7,0
2 od jiných příbuzných	3,9	4,9	12,3	3,9
4 od blízkého přítele	3	3,7	15,4	7,7
3 od kamarádů/známých rodičů/ příbuzných	11,2	14,1	6,3	15,1
5 od známého	8,8	11,0	3,8	18,9
6 z úřadu práce	2,5	3,1	1,7	4,7
7 z personální agentury	1,1	1,4	7,5	2,1
8 z inzerátu, vývěsky nebo na internetu	5,8	7,3	3,6	9,2
9 ve škole, od učitele	11,7	14,7	9,2	4,4
10 zaměstnavatel mu nabídl práci	6,9	8,6	9,1	11,3
11 zavola/ zašel a zeptal se	9	11,2	3,5	11,2
13 nějak jinak	2,1	2,6	81,4	4,3
CELKEM	79,8	100	0,2	100
12 nikdy nebyl zaměstnán	10,4		10,4	
99 Nevi, nepamatuje si	5,9		4,2	
System	3,9		3,8	
Total	20,2		18,6	
celkem	100		100	

Více jak polovina pracovních pozic je získána na základě sociálních sítí.

Síla slabých vazeb? Třídní pozice (1)

H: Lidé s vyšším SES používají více slabé vazby.

J1_Tie 1.zam.: způsob získání * JobC_EG3 Crosstabulation

% within JobC_EG3

		JobC_EG3			Total
		1 servisní	2 mezilehlé	3 dělnická	
J1_Tie 1.zam.: způsob získání	0 formální	57,3%	40,3%	45,7%	47,5%
	1 silné vazby	23,1%	26,6%	27,9%	26,5%
	2 slabé vazby	19,6%	33,1%	26,4%	26,0%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

RC_Tie Souč.zam.: způsob získání * JobC_EG3 Crosstabulation

% within JobC_EG3

		JobC_EG3			Total
		1 servisní	2 mezilehlé	3 dělnická	
RC_Tie Souč.zam.: způsob získání	0 formální	53,7%	38,6%	43,2%	45,1%
	1 silné vazby	14,9%	22,0%	20,3%	19,2%
	2 slabé vazby	31,3%	39,4%	36,5%	35,7%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Význam slabých vazeb posiluje během pracovní kariéry na úkor silných.

Vztah metody získávání práce k třídnímu postavení je nicméně slabý: slabé vazby častěji využívány mezilehlými třídami. → **SWT nepotvrzena.**

Síla slabých vazeb? Mobilita (2)

Mezigenerační mobilita (rodiče-potomek souč. zam.)

RC_Tie Souč.zam.: způsob získání * M4E3RoRC Mobilita 4typy: rodič-resp.souč. EGP3 Crosstabulation

% within M4E3RoRC Mobilita 4typy: rodič-resp.souč. EGP3

		M4E3RoRC Mobilita 4typy: rodič-resp.souč. EGP3				
		1 Sestupy do děln.tř. (13 23)	2 Stablní dole v děln.tř. (33)	3 Vzestup z děln.tř. (31 32)	4 Stablní/vzest nahore/střed (11 22 21 12)	Total
RC_Tie Souč.zam.: způsob získání	0 formální	37,8%	44,2%	46,8%	48,9%	45,2%
	1 silné vazby	20,0%	19,2%	14,9%	23,4%	19,1%
	2 slabé vazby	42,2%	36,6%	38,3%	27,7%	35,6%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Vnitrogenerační (1.-souč. zaměstnání)

RC_Tie Souč.zam.: způsob získání * M4E3R1RC 1.zam.-současné: Mobilita 4 typy (EGP3) Crosstabulation

% within M4E3R1RC 1.zam.-současné: Mobilita 4 typy (EGP3)

		M4E3R1RC 1.zam.-současné: Mobilita 4 typy (EGP3)				
		1 Sestupy do děln.tř. (13 23)	2 Stablní dole v děln.tř. (33)	3 Vzestup z děln.tř. (31 32)	4 Stablní/vzest nahore/střed (11 22 21 12)	Total
RC_Tie Souč.zam.: způsob získání	0 formální	42,9%	43,0%	39,2%	51,9%	45,3%
	1 silné vazby	26,5%	18,9%	20,3%	15,7%	18,6%
	2 slabé vazby	30,6%	38,1%	40,5%	32,3%	36,1%
Total		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ani pohled skrze **mobilitní trajektorie s význam slabých vazeb nepotvrzuje (ns).**

SWT tedy nepotvrzena.

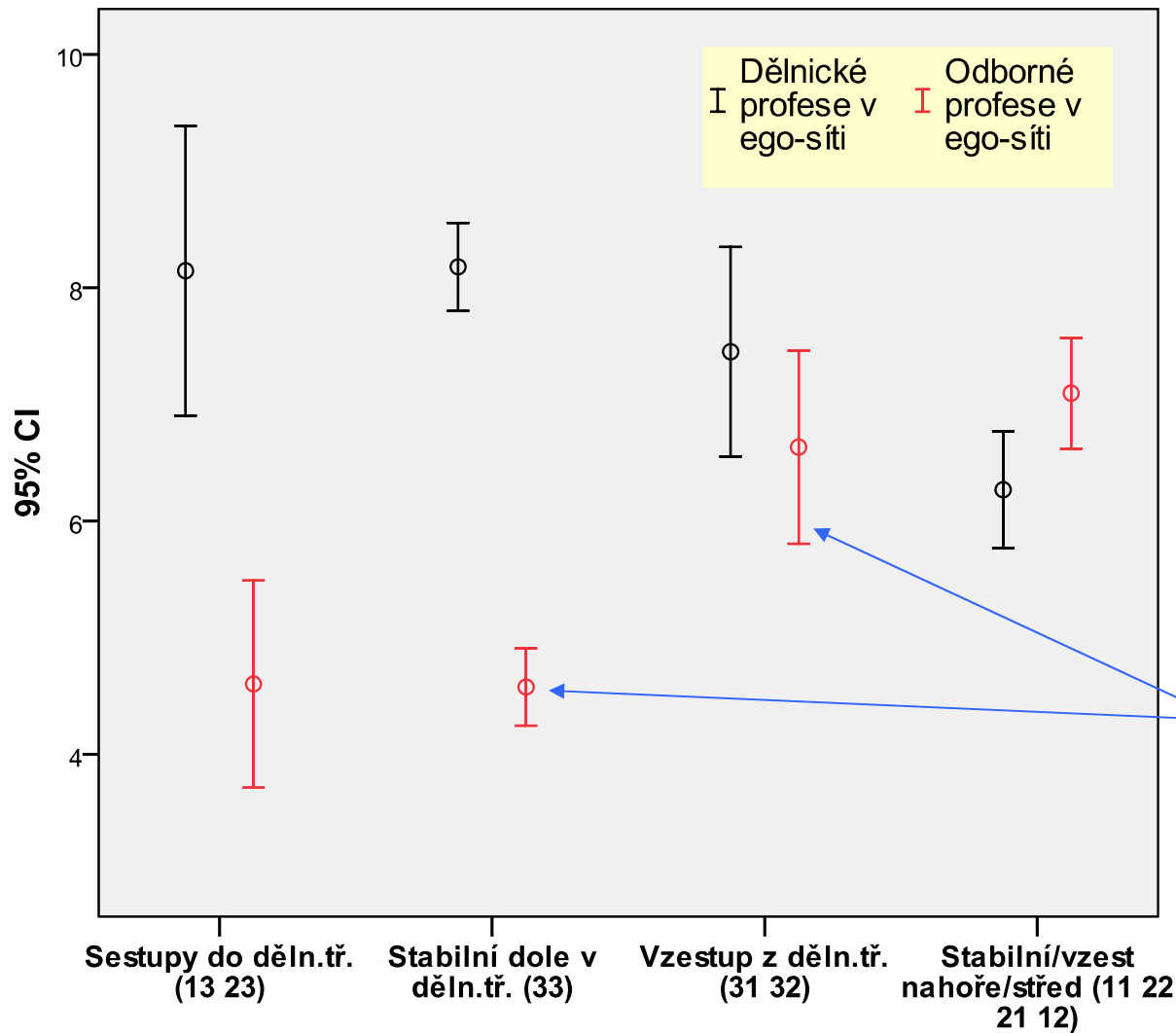
Od mobilizovaného k dosažitelnému SK

Mobilized SC (contact recourses)

vs.

Accessed SC (network resources)

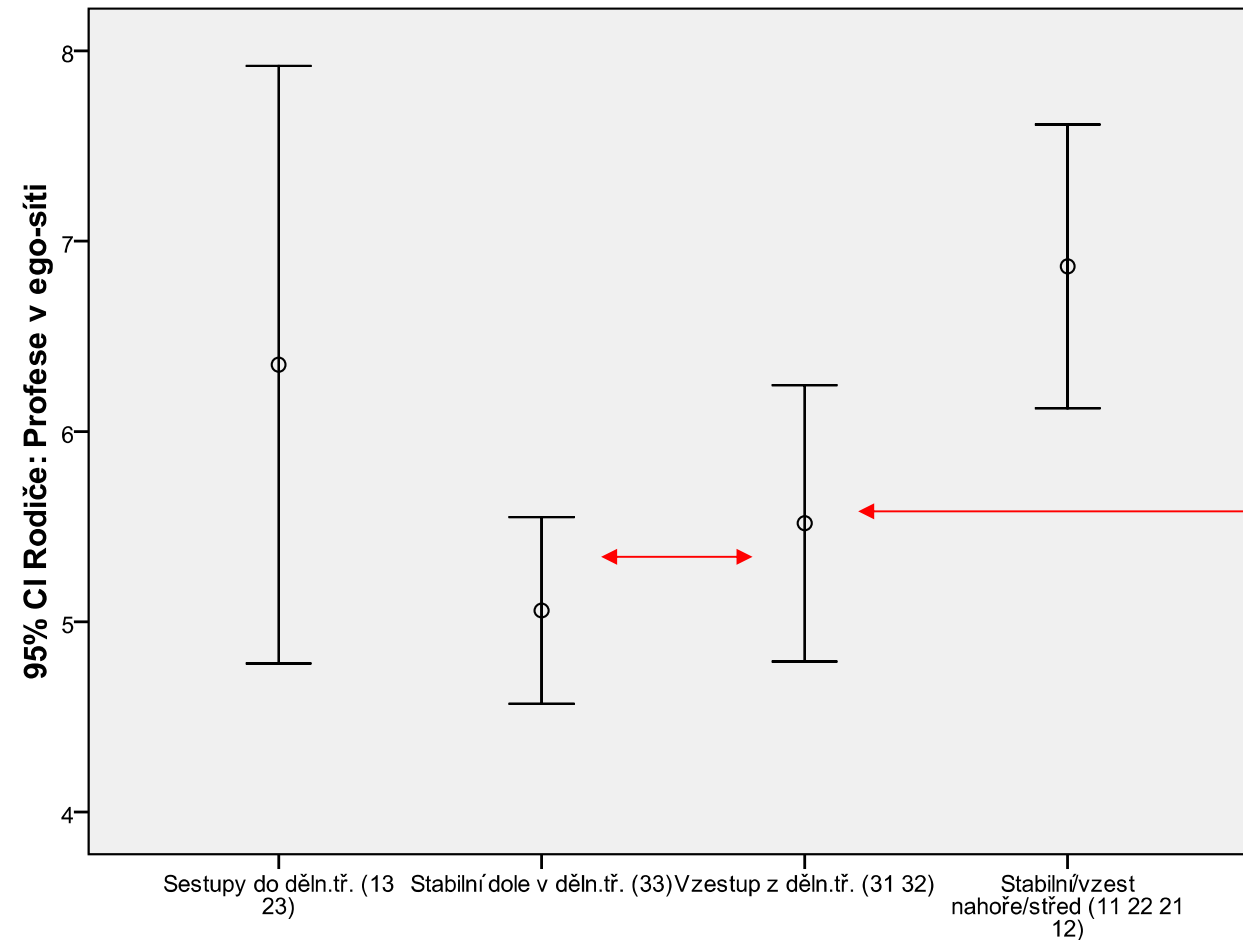
Mobilita: 1.- současné zaměst. a dostupný SK (PG-c)

1.zam.-současné: Mobilita 4 typy (EGP3)

Rozdíl u kariérově **vzestupných** vs. **setrvalých v nižších pozicích** v kompozici sítě
 U vzestupní mají více kontaktů na Odborníky (vyšší SES) a mají tak vyšší rozpětí sítě (netw. range) → „lepší poziční“ sociální kapitál
 → možná příčina ale i důsledek vzestupné mobility.

Mezigenerační mobilita a rodičovský „dostupný“ SK (velikost sítě rodičů ISCO tř.1-3 dle PG-c)

Mezi **vzestupnými** vs. **setrvalými v dělnické třídě** není rozdíl ve velikosti sítě rodičů s vysokým SES (sociální kapitál)

Mobilita 4typy-B: EGP3 rodiče

Determinanty ISEI: 1. zaměstnání

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients		
1	(Constant)	20,313	2,461		8,253	,000
	MALE	-1,835	1,112	-,079	-1,650	,100
	r21let2 Rok, věk 21 let (2k)	1,588	1,117	,068	1,422	,156
	Edu7_FM	2,359	,445	,356	5,300	,000
	ISEIx_Rod Rodič ISEI-x, resp.14let (ISEI-88)	,262	,065	,272	4,052	,000
2	(Constant)	7,896	2,250		3,510	,001
	MALE	-1,000	,908	-,043	-1,101	,272
	r21let2 Rok, věk 21 let (2k)	,876	,912	,037	,961	,338
	Edu7_FM	1,074	,378	,162	2,845	,005
	ISEIx_Rod Rodič ISEI-x, resp.14let (ISEI-88)	,114	,054	,118	2,107	,036
	ISEIx_Kont1j Kontakt. osoba-1.zam.: ISEI-x (ISEI-88)	,547	,045	,571	12,168	,000
3	(Constant)	7,225	2,273		3,178	,002
	MALE	-1,003	,905	-,043	-1,108	,269
	r21let2 Rok, věk 21 let (2k)	,732	,912	,031	,803	,423
	Edu7_FM	1,050	,376	,158	2,789	,006
	ISEIx_Rod Rodič ISEI-x, resp.14let (ISEI-88)	,112	,054	,116	2,079	,038
	ISEIx_Kont1j Kontakt. osoba-1.zam.: ISEI-x (ISEI-88)	,547	,045	,571	12,196	,000
	SitRodic Rodiče: Profese vego-síti	,179	,101	,069	1,769	,078

a. Dependent Variable: ISEIx_R1 ISEI-x, Resp.1.zam. (ISEI-88)

Dominantní vliv ISEI kontaktní osoby = mobilizovaný SK

Velikost sítě rodičů (PG-c) přidává pouze nepatrný efekt

Velikost sítě rodičů (PG-c) není spjata s ISEI kontaktu (r=0,03) ale silně se vzděláním potomka (r= 0,52) → „vytváření sítí“ ve vzdělávacím procesu

Dědičnost SK?

Velikost sítě s vysokým SES (PG-c „Odborné profese“)

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	-,729	,816		-,893	,372
MALE	,166	,258	,022	,644	,520
r21let2 Rok, věk 21 let (2k)	-,529	,260	-,069	-2,034	,042
Edu7_FM	,075	,110	,036	,682	,496
ISEIx_Rod Rodič ISEI-x, resp.14let (ISEI-88)	,008	,015	,025	,510	,610
EduY_R Resp. Vzdělání (roky)	,255	,075	,168	3,409	,001
ISEIx_R1 ISEI-x, Resp.1.zam. (ISEI-88)	,031	,015	,100	2,120	,034
SitRodic Rodiče: Profese v ego-síti	,380	,030	,442	12,753	,000

Dependent Variable: P1_Odbo Odborné profese v ego-síti

Sociální sítě jsou

„budovány“ v procesu vzdělávání a profesní dráhy (Rsq +4%),

ale i „děděny po rodičích“ (+19%)

Shrnutí (1)

1. Mají sítě (sociální kapitál) vliv na SES v českém prostředí? → ANO, ale zdá se že je používají „všichni“ („protekce“ pro vysoký SES vs. „pojistka v nouzi“ pro nízký status)
2. Síla slabých vazeb? → NE, pokud uvažujeme hypotézu: $\uparrow SV$ u $\uparrow SES$

Potvrzeny předchozí zjištění z ČR: „Síla slabých vazeb“ (pro vyšší SES) se neprojevuje (Keller, Tvrdý; Häuberer, Šafr)

Shrnutí (2)

3. Vliv sociálního kapitálu rodiny původu vs. vlastní „vybudovaný“ SK ?

Malý vliv dostupného SK oproti mobilizovanému SK (potvrzení dřívějších zjištění pro V. Německo)

→ „Rodinný SK nicméně nepatrně status ovlivňuje (předběžný závěr) a navíc

Existuje silná „dědičnost“ sítí z rodiny původu

Zvýhodnění (uzavření?) pro potomky ze střední/vyšší třídy, není však nepřekonatelné (platí pro generaci Husákových dětí nar. 1974-78 s výjimečnými šancemi na vzestup)

Další kroky analýzy

- Podrobnější difference dle věku vstupu na trh práce – historická období socialismu (vč. srovnání s dřívějšími výzkumy)
- Zprostředkované vlivy (kauzální řetězec: SK rodiny – SK na počátku kariéry – SK současný)
- „krátká“ vnitrogenerační mobilita 2007-11 a efekty na ne/zaměstnanost v době ekonomické recese

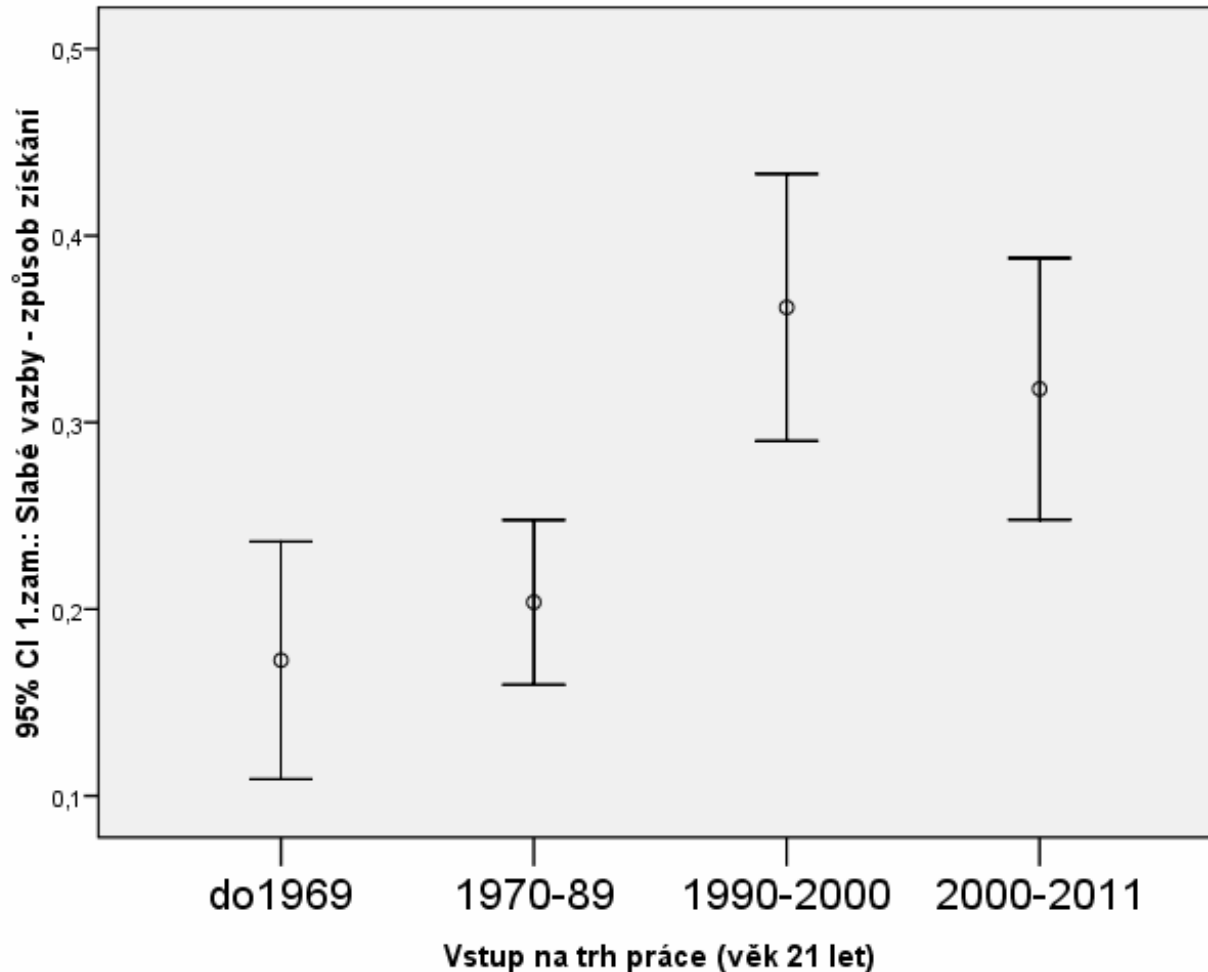
Diskuse

- Do jaké míry se mění vliv sociálního kapitálu na dosahování pracovních pozic v české společnosti po roce 1989?
- Kterým směrem se vyvíjí mechanismus alokace pracovních sil (před a po roce 1989)? → meritokracie vs. přetrvávající nepotismus?

Naznačení odpovědi

Sociální kapitál a získávání práce
před a po roce 1989

Historické etapy - doba vstupu na trh práce (věkové generace)

Zdá se, že **vliv Slabých vazeb po roce 1989 roste** (pro 1. zaměstnání),
nicméně zde je problém selektivity chybějících hodnot